

Notas sobre fraseoloxía comparada. Reflexións verbo da ‘Fraseoloxía eslava’ de V. Mokienko

Károly Morvay¹

Universidade Eötvös Loránd de Budapest

A publicación da versión galega de dous manuais do fraseólogo ruso V. M. Mokienko pode significar un gran pulo para as investigacións da fraseoloxía comparada –descritiva e histórica (xeral e dialectal). Nas miñas notas dedico unha atención especial á *Fraseoloxía eslava*. A importancia dos libros de Mokienko radica, entre outros, no feito de que facilitan o acceso a un material fraseolóxico moi pouco coñecido na Península. Os investigadores que emprendan traballos similares terán que ser conscientes do risco que supón o manexo dun gran número de exemplos provenientes de diferentes idiomas. Os dous manuais en cuestión tampouco están libres de erratas. No “Apéndice” das miñas notas corrixo os erros descubertos nos exemplos polacos das versións galegas.

The publication of the Galician translation of two handbooks by the Russian phraseologist V. M. Mokienko could give a big impulse to research in comparative –descriptive and historical (general and dialectal)– phraseology. In my notes I devote special attention to *Fraseoloxía eslava*. The importance of Mokienko’s books lies -among other things- in the fact that they make easier access to a phaseological material which is little known in the Iberian Peninsula. Researchers who embark on similar work are to be aware of the risk which handling a lot of examples taken from different languages implies. These two handbooks also contain mistakes. In the “Apéndice” of my notes I correct the mistakes which were found in the Polish examples of the Galician versions.

Durante decenios as diferentes correntes das investigacións fraseolóxicas nadas na ex Unión Soviética, revitalizadas nalgúns dos países de Europa Central e Occidental, non conseguiron ir alén dos Pireneos. Ou mellor dito, despois da contribución pioneira de

---

¹ Traducido por Cristina Veiga Novoa.

Julio Casares, cos dous capítulos respectivos da súa *Introducción a la lexicografía moderna* (1950), a nova disciplina quedou á marxe das investigacións lingüísticas. Os primeiros estudos fraseolóxicos referidos a algunha das linguas da Península Ibérica realizáronse fóra dela. Nos últimos anos os investigadores de aquí puideron recupera-lo seu atraso e en certos aspectos avanzaron ás alancadas (Corpas 2001, Corpas e Morvay 2002). Así e todo, unha parte das contribucións encóntrase dispersa en publicacións diferentes, ás veces dificilmente accesibles. A idea da creación dunha biblioteca fraseolóxica e dunha revista especializada por parte do Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades é unha iniciativa moi esperanzadora cara ó futuro peninsular desta disciplina.

As unidades fraseolóxicas, denominadas tamén fraseoloxismos ou frasemas, son consideradas actualmente por moitos especialistas como un dos fenómenos centrais da lingua, e o coñecemento da fraseoloxía –entendida como conxunto de fraseoloxismos, ou expresións idiomáticas se queremos– significa para eles o máis alto nivel de dominio de calquera lingua. No campo da fraseoloxía europea pódese constatar unha afinidade abraiante entre idiomas tan diferentes como o polaco e o catalán ou o español, o éuscaro e o húngaro, etc. (verbo das coincidencias fraseolóxicas entre o vasco, español, catalán e húngaro: Morvay 1996). Pode que estas unidades nacesen independentemente unhas das outras como produto da observación do mundo que nos rodea: dos diversos fenómenos da natureza, do comportamento humano e animal, das referencias ó corpo humano e ó seu funcionamento, etc. (fraseoloxía natural). Outra parte delas procede das fontes comúns das linguas europeas (da Biblia, da literatura clásica grecorromana, de textos latinos da Idade Media, de supersticións, crenzas, anécdotas e fábulas que circularon durante séculos por toda Europa, de coleccións de refráns, adaxios de autores coñecidos (tales como Erasmo e outros), traducidos a moitas linguas de Europa (fraseoloxía cultural ou europeísmos fraseolóxicos culturais). Durante séculos o material fraseolóxico e paremiolóxico considerábase como un ben do común europeo, traducido (calcado) e asimilado sen complexos. É importante lembrar que estes *europeísmos* viven a súa vida propia nas linguas correspondentes, é dicir, funcionan integrados no sistema lingüístico e fraseolóxico do idioma en cuestión. O seu exame require non só coñecementos sólidos de diferentes idiomas e dialectos, senón que tamén esixe ter un saber profundo sobre a cultura e historia de países moi diversos e de diferentes épocas. A fraseoloxía comparada precisa, pois, apoiarse nas súas investigacións na fraseoloxía histórica e dialectal.

Un excelente exemplo deste tipo de traballos constitúeno as obras de Valerii Mokienko. O Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades publicou no ano 2000 a versión galega de dous manuais deste autor: *Fraseoloxía eslava* e *As imaxes da lingua rusa*. No presente escrito falarei máis pormenorizadamente do primeiro libro, aínda que considero que algunhas das observacións feitas son válidas tamén para o segundo. V. M. (Valerii Mikhailovich) Mokienko, discípulo de B. A. Larin na Universidade Estatal de Leningrado (hoxe novamente San Petersburgo), é un dos fraseólogos máis importantes dos nosos días, continuador das mellores tradicións da escola rusa (soviética). Para decatármonos disto basta con le-lo artigo de Marina Kótova “As achegas rusas ós estudos fraseolóxicos”, aparecido en 1998 nas *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía* (Ferro 1998: 247-256), outra publicación valiosa do devandito centro. Na

lapela da sobrecuberta dos dous libros traducidos ó galego enuméranse as obras máis importantes deste autor: *Cara á profundidade do dito*, 1975; *Contradicións da fraseoloxía e a súa dinámica*, 1977; *Adiviñas da fraseoloxía rusa*, 1990. Considero de suma importancia que Mokienko, amais das súas investigacións, realizou tamén dicionarios fraseolóxicos, verificando a súa teoría na práctica (*Fraseoloxismos rusos*, 1990; *Fraseoloxismos na lingua rusa*, 1997; *Diccionario da fraseoloxía rusa*, 1997; *Diccionario breve de sinónimos fraseolóxicos*, 1997). Cabe salientar aínda o seu *Diccionario de termos fraseolóxicos rusos* (Múnic, 1993) e a súa colaboración noutras publicacións: *As locucións fraseolóxicas rusas*, editada en 1990 con V.P. Felitsina; *Diccionario de sinónimos fraseolóxicos da lingua rusa literaria*, 1992-1994 con A.K. Bierich e L.I. Stepanova, *Diccionario de usos individuais das locucións fraseolóxicas recollidos nos escritores rusos contemporáneos*, con M. A. Melerovich (trátase dunha obra de grande interese que viu a luz no ano 1987 en Samarkanda, cuxa universidade foi durante anos un dos centros máis importantes das investigacións fraseolóxicas rusas) e o repertorio bibliográfico *Historia e etimoloxía das locucións fraseolóxicas rusas* (1825-1994), con A. K. Bierich, e L. I. Stepanova (Múnic, 1994). Non se deben esquecer tampouco outras actividades do profesor V. M. Mokienko, quen dá conferencias en diferentes universidades, participa con relatorios en numerosos congresos nacionais e internacionais e dirixe teses de doutoramento dedicadas a temas fraseolóxicos.

A pesar da extensión, a riqueza temática e o valor recoñecido da súa vasta produción, V. M. Mokienko apenas era coñecido na Península Ibérica polo simple feito de que a maioría dos seus traballos foran publicados en ruso. A decisión do Centro Ramón Piñeiro de facilita-lo acceso directo ás obras dun dos especialistas de máis renome dos nosos días paréceme moi acertada. No texto de Kótova mencionado anteriormente encontramos unha breve presentación da *Fraseoloxía Eslava* (249), versión galega da obra de Mokienko precedida por unha introdución moi informativa na que Xesús Ferro caracteriza en poucas páxinas (11-16) os principios das seis dicotomías nos que Mokienko basea a súa análise: estabilidade / inestabilidade, modelabilidade / inmodelabilidade, implicidade / explicitade, expresividade / neutralidade e sincronía / diacronía, fenómenos que o autor trata en capítulos independentes. Entre eles o curto capítulo quinto, “Expresividade / neutralidade na fraseoloxía”, é unha novidade da segunda edición rusa; e o sexto, “Sincronía / diacronía na fraseoloxía (a modo de conclusión)”, repasa, como mostra o subtítulo, as afirmacións máis importantes que se derivan das anteriores. Para máis detalles remito o lector á excelente introdución, da que cito unha frase referida ó aspecto que eu quixera salientar aquí. X. Ferro subliña que un dos atrancos máis importantes do desenvolvemento da fraseoloxía diacrónica que postula Mokienko é “a carencia de amplas bases de datos que inclúan as formas dialectais e as arcaicas e simultaneamente a dificultade de acceder ás bases de datos doutras linguas, coas que aquela que estudamos puido estar en contacto (porque as linguas son coma as esponxas) para podermos comparar da mesma maneira que se fai no estudio diacrónico do léxico” (13).

Ó meu parecer, a importancia do libro de Mokienko radica precisamente en que facilita o acceso a un material fraseolóxico moi pouco coñecido na Península. Os fenómenos analizados polo autor aparecen ilustrados cun gran número de exemplos enumerados no

“Índice de fraseoloxismos citados” (457-494). Verificándoo pódese constatar que na súa maioría son exemplos que proveñen de linguas eslavas: 3 do alto lusaciano, 84 do bielorruso, 6 do búlgaro, 440 do checo, 23 do eslovaco, 4 do esloveno, 108 do polaco, 1960 do ruso (720 da lingua literaria, 1228 dalgún dialecto e 14 do ruso antigo), 10 do serbio/croata e 160 do ucraíno; pero inclúense tamén unidades doutros idiomas: 11 do alemán, 1 do danés, 1 do español, 9 do francés, 1 do grego clásico, 1 do húngaro, 1 do latín, 17 do letón, 25 do lituano, 2 do moldavo e 2 do sueco. A primeira edición rusa do libro *Fraseoloxía eslava* –do cal dispoño e que utilizo para verificar certas formas que coído erradas ou imprecisas– apareceu en Moscova no ano de 1980 co seguinte subtítulo: manual universitario para as especialidades filolóxicas (isto é: letras). Pola riqueza e variedade do material fraseolóxico examinado na obra, considero que o subtítulo da primeira edición era máis apropiado. Para min trátase dun manual universitario recomendable para os estudantes das diferentes filoloxías en xeral, xa que nos demostra, como afirma X. Ferro, que “a fraseoloxía é un espello da peculiaridade irrepetible dun pobo pero tamén o é de insospeitados elementos comúns na forma europea de ve-la realidade” (11). Por iso é que me parece tamén moi acertada a decisión dos editores da versión galega de incluíren nas notas un gran número de equivalencias neste idioma (en total trátase de 148 exemplos).

Outra razón importante que, na miña opinión, xustifica a tradución desta obra é que a súa lectura pode contribuír dalgunha maneira ó mellor coñecemento da outra metade de Europa, parte da cal pertence dende hai pouco á Unión Europea. Como mínimo a xente tomará conciencia da existencia de linguas como o letón, o lituano ou o húngaro (denominado por nós *maxiar*), idiomas que coa ampliación da Unión Europea son oficiais tamén no seu seo. Aínda que non teña relación directa coa fraseoloxía, quero citar un exemplo que mostra claramente o grao de descoñecemento que existe neste dominio: consultando o *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE) pódese observar que este non relaciona a entrada *húngaro* coa palabra *magiar* que, como acabo de dicir, os húngaros empregamos para denomina-la nosa nación e a nosa lingua. A consecuencia deste erro, consultando o chamado “árbol de las lenguas” da versión en CD-ROM deste diccionario, encontrarase que en español hai dúas palabras de orixe húngara (*chaco* e *paprika*) e outra que provén do maxiar (*coche*). ¡Así mesmo! (Faluba 1995: 56-56 e Morvay 1998: 313-314.). A nova edición en papel do DRAE tampouco presenta claramente a cuestión, ó igual cá nova versión do diccionario de María Moliner, no que se di o seguinte ó respecto:

HÚNGARO, -A adj. y n., aplicado a personas, también n. de Hungría. Ъ Magiar

MAGIAR (de or. húngaro) adj. y n. Se aplica a los individuos de un *pueblo que habita en Hungría y Transilvania, y a sus cosas. □ m. *Lengua hablada por los magiares, afin del finlandés.

Volvendo ó tema orixinal, quero lembrar que o manual de Mokienko postula investigacións diacrónicas. X. Ferro, na súa introdución titulada “¿Como facer fraseoloxía diacrónica?”, constata ó respecto que “Entre nós a etimoloxía fraseolóxica ou ben non pasa do nivel de etimoloxía popular máis ou menos erudita [...] ou ben límitase a buscar quen foi o primeiro escritor que a usou” (13). Ferro quéixase un pouco máis abaixo –como xa dixen– da carencia de amplas bases de datos que inclúan as formas

dialectais e as arcaicas. Por sorte –engadiría eu- non se trata dun eido completamente abandonado: o catalán, por exemplo, posúe un excelente dicionario deste tipo en dez volumes, o *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) de A. Alcover e F. Moll, que actualmente se pode consultar tamén vía Internet. O seu material fraseolóxico quedou recollido polo *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes*, publicado en papel e en CD-ROM (Espinal 2004, recensión: Morvay 2004).

Canto ó outro inconveniente apuntado por X. Ferro –a dificultade de acceder ás bases de datos doutras linguas- poderíase engadi-la dificultade de acceder a manuais de fraseoloxía diacrónica de gran valor, editados en linguas pouco coñecidas na Península. Cabe destacar autores como o alemán Röhrich (1995), os húngaros O. Nagy (1957 [1988]) e Hadrovics (1995), e o polaco Krzyżanowski (1958-1960). A este último faise tamén referencia no libro de Mokienko, mais na versión galega o seu nome figura dúas veces como Kjjjanovskii na páxina 38, onde aparece tamén transcrito con letras cirílicas, como se fose un autor ruso. Noutro lugar (367) o nome é escrito cunha pequena falta, cun punto baleiro sobre o z no canto dun punto cheo (ż), e só na bibliografía (499) faise constar na forma correcta. No libro *As imaxes da lingua rusa* o seu apelido aparece tamén como Krzyzanovski, escrito con v e cun punto baleiro sobre o z, letras inexistentes no polaco². Para mostra-la complexidade das investigacións sobre etimoloxía fraseolóxica e os problemas que supón o feito de non ter acceso ás fontes das linguas que se examinan, quixera comentar a seguir o único exemplo húngaro que aparece no manual *Fraseoloxía eslava: ebek harmincadjára kerül* (369-370)³. No capítulo cuarto da *Fraseoloxía eslava* (“Imaxibilidade / inimaxibilidade das unidades fraseolóxicas”), baixo o subtítulo “Transformación polisémica dos compoñentes”, Mokienko analiza e tenta relacionar dúas series de unidades formadas en diferentes linguas coa palabra *can*. A primeira serie, que contén a imaxe de *colgar cans/cachorros a alguén*, está presente en diferentes linguas eslavas e ten tamén paralelos bálticos (369). A segunda serie, a cal me interesa especialmente, é coñecida no alemán e nalgunhas das linguas eslavas. A imaxe do fraseoloxismo alemán *auf den Hund kommen* tradúcese literalmente ó galego como *chegar ata o can* e atribúeselle o significado ‘chegar a encontrarse nunha situación miserable’. Aínda que os meus coñecementos do galego son algo vagos, teño a impresión de que esta tradución literal non consegue reflectir plenamente a imaxe orixinal. Coñecendo a equivalente polaca *zejść/schodzić na psy*, á que o manual fai referencia sen citala, eu diría máis ben algo así: *caer onda os cans; chegar ó nivel dun can*, e poría como significado e equivalente ‘caer baixo, chegar a unha situación deplorable, andar de capa caída’. Segundo o dicionario fraseolóxico polaco de St. Skorupka, trátase dunha expresión polisémica que quere dicir: “stracić siły, zbiednieć, podupaść, nie mieć żadnego znaczenia” (1: 674), isto é, ‘perde-las forzas, empobrecerse, caer baixo, non ter ningunha importancia’. Mokienko di o seguinte verbo desta unidade alemá: “os investigadores ofrecen cinco versións ‘históricas’ que son comprobables (ou non comprobables) en igual medida. Hai pouco tempo alguén propuxo a sexta versión

² No apéndice desta recensión corrixo os erros que descubrín nos exemplos polacos da versión galega de ámbolos dous manuais de Mokienko.

³ No libro *As imaxes da lingua rusa* tamén se comenta un só exemplo húngaro (95) que, lamentablemente, xa no orixinal aparece mal escrito. A forma correcta é: *burokban született*.

que explica a expresión alemá por un feito etnográfico casual: a existencia dun cofre que ten no seu fondo unha imaxe incrustada dun can. Sen argumentos lingüísticos convincentes, esta interpretación transmítese á etimoloxía da unidade fraseolóxica eslovaca

vyst' na psi tridsiatok   *saír á trintena de cadela* ‘empobrecer’ (369)

A expresión eslovaca –como explica o mesmo Mokienko- presenta unha semellanza abraiante coa húngara:

“*ebek harmincadjára kerül*   *saír á trintena de cadela* ‘empobrecer’ (369)

Esta similitude non ten nada de casual. A imaxe primitiva, como se sinala máis abaixo no manual (370), relaciónase cun tipo de imposto (*harmincad* ‘trintena’) do Reino de Hungría, do que Eslovaquia formou parte durante séculos. Coñecendo esta explicación e mais as precisións que se poden atopar no libro *Mi fán terem* de Gábor O. Nagy (127-129), a tradución literal galega tería de ser máis ben *ser decimado polos cans*. O lingüista húngaro, despois de explicar que tipo de imposto era a *trintena*, puntualiza: a persoa que segundo a expresión figurada *se viu decimada polos cans*, ou sexa, da cal os cans cobraron o imposto, frecuentemente deixou na boca dos cans non só un cacho da súa roupa, senón tamén un cacho do seu corpo. Coa axuda da expresión húngara –que se coñece desde finais do século XVI en diferentes variantes- pódese referir tamén a unha cousa, tendo en tal caso un significado diferente, como se pode deducir da pregunta que O. Nagy formula ó respecto: por que se di *ebek harmincadjára jut/kerül* o *ebek harmincadján van* (ou sexa: ‘vese / é decimado polos cans’) dun valor xestionado de xeito imprudente, irresponsable e que, en consecuencia, está ameazado coa destrución? (137). O fraseólogo húngaro considera que a forma *ebek harmincadjára jut/kerül*, usada ata os nosos días, debía de se-la variante principal, suposición que apoia tamén o feito de que foi esta a variante que pasou do húngaro á lingua eslovaca cunha tradución case literal: *vyjst' na psi tridsiatok* (129). Empregando un buscador pódense encontrar na Rede varios exemplos do uso desta expresión en ambos idiomas.

O coñecemento do húngaro, a única lingua non indoeuropea da rexión, resulta moitas veces impredecible para poder descubri-la etimoloxía de certos fraseoloxismos usados nalgúns dos países de Europa central e oriental. O exemplo anterior demostra que Mokienko –quen na bibliografía non cita ningún autor maxiar- tiña acceso a certas informacións relativas á fraseoloxía húngara. Así e todo, ás veces escapábanlle detalles de certa importancia. Nas páxinas 47 e 48 analízanse unha vintena de fraseoloxismos que significan ‘en tempos moi antigos’. Entre estes aparece a expresión checa *za Marie Teremtete* (47-48). Mokienko non nos di nada sobre a palabra *teremtete*. De acordo coa nota 29 da versión galega, esta “é nome calembúrico de procedencia onomatopeica”. A explicación parecíame errada e por iso informeime acerca disto con algúns colegas (J. Scheibal de Praga, A. Hollós e A. Zoltán de Budapest), a quen agradezo a axuda prestada. O amigo checo respondeume que “*Za Marie Teremtete* -que escoitaba por primeira vez- debía de ser unha expresión caída en desuso e que o dicionario *Slovník spisovného jazyka českého* (1971 e ss.) non incluía máis ca *teremtete*, unha interxección procedente dunha aldraxe húngara que expresa anoxo, rabia, ameaza, xeralmente nun ton

rexoubeiro. Despois desta definición o dicionario cita a forma *basama teremtete*, que na lingua orixinaria é unha bocalada anticuada moi forte (*bassza teremtete*). O meu informador confirmao explicando: recordo que o meu pai, un *bo soldado* austrohúngaro da Primeira Guerra Mundial, rifábame cando eu facía algunha barrabasada berrando – transcribo foneticamente- ‘Basama (t)remtete!’. Este é o dato que eu procuraba! E parece que esta forma, pouco usada hoxe en día no húngaro, ten aínda pleno vigor no checo, polo menos iso é o que deduzo do gran número de exemplos que se pode encontrar na Rede coa axuda dun buscador. Nun artigo publicado na revista *Studia Slavica Hungarica* acerca dos elementos húngaros no léxico checo, B. Sulán afirma que a expresión en cuestión penetrou neste idioma a través de falas moravas xunto con outras catro interxeccións de orixe húngara (1963: 21). Segundo A. Hollós, esta blasfemia entrou en diferentes formas (*teremtete, teromtete, terentete, te teremte; basama tremtete*, etc.) no alemán, checo, eslovaco, polaco, romanés, ruso, serbocroata... O devandito autor documenta a aparición desa interxección no seu libro *Az orosz szókincs magyar elemei* ‘Os elementos húngaros do léxico ruso’, usada no ruso por Gogol baixo a forma “teremte-te” e nunha novela de Marlinskií de 1831 como “bassama te teremte” (1996: 16-17 e 59).

Entre os fraseoloxismos que teñen o significado ‘en tempos moi antigos’ Mokienko cita tamén a expresión eslovaca *za Kuruka král’a* (48), que quedou transcrita na versión galega como:

za Kuruka král’a   *durante o reinado do rei Kuruk*   ‘en tempos moi antigos’.

Atendendo á nota correspondente (30), “*Kuruk* é nome común de participante de loita nacional liberadora nos séculos XVII-XVIII”, unha explicación un pouco vaga, posto que non se nos di se se trata dunha palabra de orixe húngara e non precisa a que nación se refire. O meu informador checo puntualiza que *Kuruc* aparece tanto nos dicionarios eslovacos coma nos checos, denominando sempre os participantes de diferentes alzamentos húngaros contra a casa de Austria. Canto ó nome *kuruc král* ‘o rei kuruc’, non puíden atopar documentación, mais segundo os meus colegas eslavistas de Budapest é unha referencia a Imre Thököly (1657-1705), líder de diferentes insurreccións, a quen os seus contemporáneos húngaros e eslovacos denominaban ironicamente desta maneira.

Xa que á terceira vai a boa, vexamos aínda un exemplo polaco do grupo de fraseoloxismos deste mesmo significado. Na páxina 47 do manual aparecen tres exemplos polacos: *za króla Ćwieka, za króla Gwoździca, za króla Sasa*; faltando amais explicar que mentres os dous primeiros son personaxes imaxinarias, o terceiro é unha figura ben coñecida, o rei August III Sas, cuxo nome e reinado cheo de excesos foron inmortalizados no coñecido dito *za króla Sasa jedz, pij i popuszczaj pasa* ‘baixo o rei Sas come, bebe e afrouxa o cinto’. A vitalidade desta forma pódese comprobar, unha vez máis, coa axuda dos innúmeros exemplos que se poden encontrar na Rede coa axuda dun buscador.

A modo de conclusión: quería chama-la atención sobre as dificultades que supoñen as investigacións sobre fraseoloxía comparada e sobre a etimoloxía das unidades fraseolóxicas. Espero que a publicación da versión galega dos dous libros de Mokienko,

que achegan os especialistas peninsulares a culturas e idiomas pouco coñecidos nesta rexión, signifique un gran pulo para as investigacións da fraseoloxía diacrónica. Con todo, haberá que ter en conta que sen o coñecemento profundo dun gran número de linguas e culturas europeas é imposible obter resultados fiables neste eido tan pouco cultivado ata hoxe. As persoas que emprendesen tales traballos terían que ser conscientes non só do requisito que acabo de mencionar, senón tamén do risco que supón o manexo de moitos exemplos provenientes de idiomas diferentes. A proliferación de todo tipo de descoidos, imprecisións e erratas só se pode evitar coa axuda dunha ampla colaboración internacional, cousa que na era de Internet resulta máis fácil.

Bibliografía

- ALCOVER, A. M. e MOLL, F. de B. (1926-1962): *Diccionari català-valencià-balear* I-X. Editorial Moll, Palma.
- CASARES, J. (1950) [1992]: *Introducción a la lexicografía moderna*. C.S.I.C., Madrid.
- CORPAS PASTOR, G. (2001): “Corrientes actuales de la investigación fraseológica en Europa” en *Euskera* [V Jornadas de literatura popular - fraseología (Herri literaturen V. Jardunaldiak: Fraselogiaz)]46,2001,21-49.
- CORPAS PASTOR, G. e MORVAY, K. (2002): “Los estudios de fraseología y fraseografía en la Península Ibérica (Breve presentación y orientación bibliográfica)” en *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae*, Sectio Linguistica XXV,2002,165-184.
- ESPINAL, M. T. (2004): *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes*. Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions. Publicacions de la Universitat de València. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona / València.
- FALUBA, K. (1995): “Referencias al húngaro y Hungría en el *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE, 1992)” en *Miscellanea Rosae*. Mundus Press, Budapest, 55-58.
- FERRO RUIBAL, X. (coord.) (1998): *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía*. Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro - Xunta de Galicia, Santiago de Compostela.
- HADROVICS, L. (1995): *Magyar frazeológia* [Fraseoloxía húngara]. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HOLLÓS, A. (1996): *Az orosz szókincs magyar elemei* [Os elementos húngaros do léxico ruso]. Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai (MnyTK), Budapest.
- KÓTOVA, M. (1998): “As aportacións rusas ós estudos fraseolóxicos” en FERRO RUIBAL, X. (coord.): *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía*. Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias Ramón Piñeiro - Xunta de Galicia, Santiago de Compostela, 247-256.
- KRZYŻANOWSKI, J. (1975) [1958-1960]: *Mądrzej głowie dość dwie słowie*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, I-III.
- MOKIENKO, V. (2000): *Fraseoloxía eslava. Manual universitario para a especialidade de Lingua e Literatura rusas*. Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades - Xunta de Galicia, Santiago de Compostela.

- (2000): *As imaxes da lingua rusa. Ensaio histórico, etimolóxico e etnolingüístico sobre fraseoloxía*. Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades - Xunta de Galicia, Santiago de Compostela.
- MORVAY, K. (1996): “Harri batez bi kolpe. Cuestiones de fraseoloxía comparada” en *Euskera [Herri literatura IV. Jardunaldiak 'Paremilogiaz']*. Durango, 06-07.12.1996] 3,1996,719-767.
- (1998): “Quandoque bonus dormitat Homerus. Notes etimològiques” en *Revista de Filologia Románica* 15,1998,313-318.
- (2001): “Xesús Ferro Ruibal *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía*” en *Estudis Romànics XXIII*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 282-287.
- MORVAY, K. e ESPINAL, M. T. (2004): *Diccionari de Sinònims de Frases Fetes. Serra d'Or* (recensió, na premsa).
- NAGY G., O. (1957) [1988]: *Mi fán terem*. Gondolat, Budapest.
- RÖHRICH, L. (1995): *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten I-V*. Herder, Freiburg / Basel / Wien.
- SKORUPKA, St (1971): *Słownik frazeologiczny języka polskiego I-II*. Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Slovník spisovného jazyka českého* [Diccionario da lingua checa estándar] I-IV. Academia, 1971 e ss., Praha.
- SULÁN, B. (1963): “Éléments hongrois dans la langue tchèque” en *Studia Slavica Hungarica* 9,1963,21.

Apéndice

1) Lista de erratas descubertas na reprodución dos exemplos citados no manual *Fraseoloxía eslava* de Mokienko.

Na columna *cita* cito o fraseoloxismo tal e como aparece no corpo do libro e mais no índice, mentres que na columna *corrección* repito só a(s) palabra(s) que tería(n) que ser corrixida(s) na(s) páxina(s) correspondente(s). Por razóns prácticas ordeno o material segundo a páxina onde aparecen as formas comentadas e non alfabeticamente, como se fai no índice.

Páxina	Cita	Corrección
035	<i>ani Bogu świeczka, ani diabłu ożeg</i>	<i>ożeg</i>
035	<i>ani Bogu świeczki, ani diabłu ożoga</i>	<i>ożoga</i>
035	<i>ni Bogu świeczki, ni diabłu ożoga</i>	<i>ożoga</i>
035	<i>ni Bogu świeczki, ni diabłu ożogu</i>	<i>ożogu</i>
035	<i>ni Bogu świeczki, ni ludzim ogarka ludziom</i>	<i>ludziom</i>
054	<i>sam (samotny) jak pien pień</i>	<i>pień</i>
173	<i>nie umie i kozie ogona zawiązać zawiązać</i>	<i>zawiązać</i>
175	<i>leżeć do góry brzuchem leżeć</i>	<i>leżeć</i>
179	<i>rzeszotem wodę mierzyc mierzyc</i>	<i>mierzyć</i>
179	<i>sitom wodę mierzyc mierzyc</i>	<i>mierzyć</i>
214	<i>Nie daj BoZe, konia leczyc</i>	<i>Boże</i>
247	<i>Bo już sam nie swój, połowina dijabłowa</i>	<i>Już połowica</i>
247	<i>sam Zaden nie swój żaden</i>	<i>żaden</i>
247	<i>Już sam nie swój, połowica dijabłowa</i>	<i>już połowica</i>
260	<i>ni kolka, ni snopka</i>	<i>kolka</i>
291	<i>przelewać z pustego w próZne</i>	<i>próżne</i>
292	<i>nieprawdy naliewać nalewać</i>	<i>nalewać</i>
292	<i>zalać na żelbeton żelbeton</i>	<i>żelbeton</i>
330	<i>siedziec jak na szydłach</i>	<i>siedzieć</i>
411	<i>Daj joj róZu, ale brzozowego</i>	<i>jej rózu</i>
431	<i>rozchodník veliký</i>	<i>(é unha expresión checa, non polaca)</i>

2) Lista de erratas descubertas na reprodución dos exemplos polacos citados no manual *As imaxes da lingua rusa* de Mokienko.

Páxina	Cita	Corrección
044	<i>zalać (zakropić) robaca</i>	<i>robaka</i>
165	<i>Ani Bogu świeczki, ani diabłu oZoga</i>	<i>ożoga</i>
259	<i>JuZ sam nie swój, połowica dijabłowa</i>	<i>już</i>
342	<i>Cicha woda brzegi prodriva (rwie)</i>	<i>podrywa</i>